

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาเสนอตามลำดับดังนี้ สภาพและปัญหาการ พัฒนาการศึกษาคือ ความสำคัญของการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความเป็นมาของ การขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน แนวคิดในการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รูปแบบและวิธีการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาขั้น พื้นฐานเพื่อปวงชน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สภาพของผู้ปกครองที่มี ต่อการศึกษาต่อของนักเรียน ความต้องการของผู้ปกครองและนักเรียนที่เรียนต่อระดับมัธยม ศึกษาตอนต้น ความคิดเห็นของนักเรียนและผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ความรู้เดิมของนักเรียนที่มีผลต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

สภาพและปัญหาการพัฒนาศึกษา

การพัฒนาศึกษาในระยะที่ผ่านมา นับว่าได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างมากในเชิง ปริมาณ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา สำหรับประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ ยังสามารถขยายการผลิตระดับกลางและสูงให้มีปริมาณพอเพียงต่อการพัฒนาประเทศกว้างขวาง ยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาศึกษาจะประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ก็พบว่ามี ปัญหาและอุปสรรคอีกหลายประการที่จะต้องดำเนินการหาทางแก้ไขต่อไปอีก (สารสนเทศการ ศึกษา ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 ธันวาคม - มกราคม 2533) สรุปได้คือ

1. การกระจายโอกาสและการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา พบว่าจำนวน นักเรียนนักศึกษาในหลายระดับเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ยกเว้นในระดับมัธยมศึกษามีอัตราการ

เรียนต่อลดลง การกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่กลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในเขตชนบท ชุมชนแออัด คนพิการ และชนต่างวัฒนธรรม ยังทำไม่ได้ทั่วถึงเท่าที่ควร

2. คุณภาพการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมือง มีบางส่วนที่เป็นปัญหาและไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับคุณภาพผู้เรียนและคุณภาพของกระบวนการเรียนการสอน ผู้สำเร็จการศึกษายังขาดความสามารถในการประกอบอาชีพอิสระ ในด้านสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ ส่วนในด้านเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้พบว่า ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถจัดหลักสูตรให้ยืดหยุ่น และสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นได้ นอกจากนี้ในแง่ของการจัดหลักสูตรให้มีเนื้อหาสาระครบถ้วนในทุกระดับ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และสติปัญญา พบว่าได้มีการจัดหลักสูตรตามแนวทางดังกล่าว แต่ยังไม่บรรลุความสำเร็จเนื่องจากการเรียนการสอนยังเน้นการเรียนต่อไประดับสูง มิได้มีการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการทำงาน มีคุณธรรม และจริยธรรมเท่าที่ควร

3. ประสิทธิภาพของระบบการศึกษา พบว่าครูอาจารย์ยังไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนการสอน ทำให้การเรียนการสอนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร การปรับปรุงวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาทางด้านการฝึกหัดครู เพื่อให้ได้ครูที่ดี มีความสามารถยังกระทำไม่ได้กว้างขวางเท่าใดนัก ด้านการบริหารการศึกษา พบว่าการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาจากส่วนกลางไปยังจังหวัดและอำเภอ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาในท้องถิ่นก็ยังไม่สามารถทำได้อย่างแท้จริงเท่าที่ควร

4. ระบบการศึกษาขาดความยืดหยุ่น ไม่สามารถปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างคนที่จะสามารถดำรงชีวิต ปรับตัว และริเริ่มนำการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการทั้งของบุคคล ชุมชน และสังคม ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของประเทศ

5. การระดมสรรพกำลังเพื่อจัดการศึกษา พบว่าทรัพยากรที่นำมาใช้ส่วนใหญ่มาจากงบประมาณแผ่นดิน งบประมาณการศึกษาระดับต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นหมวดเงินเดือน จึงทำให้

สัดส่วนงบประมาณการพัฒนาด้านคุณภาพการศึกษามีน้อย แม้ว่าจะมีการประสานงานการจัดสรรงบประมาณ โดยการมอบอำนาจการบริหารงบประมาณบางด้านไปยังจังหวัด เพื่อให้เกิดความเสมอภาคในการจัดสรรงบประมาณ แต่ก็ยังทำให้ไม่ได้เท่าที่ควร โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา รัฐได้จัดสรรงบประมาณดำเนินการต่อหัวให้เป็นจำนวน แต่เก็บค่าเล่าเรียนร้อยละต่องบดำเนินการที่รัฐจัดสรรให้ในอัตราที่ต่ำกว่าระดับอื่นมาก

ความสำคัญของการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการทำถ่ายทอดวัฒนธรรมและเป็นการสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคม การศึกษาจึงเป็นรากฐานและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ รัฐบาลหลายยุคหลายสมัยมีความพยายามที่จะให้ประชาชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีการขยายการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนจาก 4 ปี เป็น 7 ปี ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 และในที่สุดได้จัดการศึกษาภาคบังคับจาก 7 ปี ลงเหลือ 6 ปี ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 เพื่อให้สอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็ก รัฐสามารถจัดการศึกษาระดับนี้ให้แก่ประชากรได้อย่างทั่วถึงครบทุกตำบล ดังที่ปรากฏว่าในปี 2530 มีประชากรวัยเรียนได้รับการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี ถึงร้อยละประมาณ 97.5 จะมีประชากรเพียงส่วนน้อย เช่น ผู้ที่พิการ ชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม ที่ยังไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา แต่ก็ได้มีการเร่งระดมทางดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่คนกลุ่มเหล่านี้เรียบร้อยแล้ว

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ ค่านิยม ตลอดจนด้านคุณธรรมของคนในชาติอย่างมาก ประกอบกับประเทศไทยกำลังพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการที่ทันสมัย จะยิ่งทำให้สภาพชีวิตและสังคมของคนไทยมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ท่ามกลางอิทธิพลของเศรษฐกิจและสังคม และวัฒนธรรมของต่างชาติที่หลั่งไหลเข้ามาจำเป็นที่จะต้องเร่งดำเนินการ เพื่อปรับความรู้ลึกนึกคิด

หรือค่านิยม สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนปรับความรู้ความสามารถของประชาชนในชาติให้สูงขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชีวิต ครอบครัว และมีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ บ้านเมือง ซึ่งการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประชากรไทยทุกคนควรจะได้รับ รัฐกำหนดไว้เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นั้น ไม่เป็นการเพียงพอ จำเป็นต้องขยายออกไปให้สูงถึงชั้นมัธยมศึกษา แต่จากสภาพที่เป็น อยู่ในปัจจุบันปรากฏว่า ในปี 2530 มีเด็กและเยาวชนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วเรียนต่อใน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ประมาณร้อยละ 43 บางจังหวัด เด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 เพียงประมาณร้อยละ 18 เท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีเด็กและเยาวชนอีก เป็นจำนวนมากไม่ได้เรียนต่อ ซึ่งจากการศึกษาวิจัยเพื่อหาสาเหตุของการที่เด็กจบชั้นประถมศึกษา ปีที่ 6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ พบว่ามีสาเหตุสำคัญสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. นักเรียนและผู้ปกครองไม่เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการเรียนระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น
2. ผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ไม่สามารถส่งบุตรหลานเรียนต่อได้ และ ต้องการให้เด็กช่วยทำงานบ้าน รวมทั้งช่วยครอบครัวหารายได้
3. การคมนาคมระหว่างบ้านและโรงเรียนมัธยมศึกษาไม่สะดวก ทำให้เด็กไม่ยอม มาโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2532)

จากปัญหาที่พบดังกล่าว ซึ่งเด็กจำนวนมากไม่ได้เรียนต่อ ดังนั้นโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาการศึกษาของประเทศ รัฐบาล จึงได้จัดตั้งโครงการนี้เพื่อดำเนินการขยายการศึกษาขั้นเป็นพื้นฐาน จากประถมศึกษาไปจนถึง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำเป็นต้องหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เด็กจบ ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้วิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานดังกล่าว โดยให้สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นผู้ดำเนินการ

ความเป็นมาของการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะรัฐมนตรีในคราวประชุม เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2530 ได้ลงมติเห็นชอบด้วยกับ ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สรุปได้ว่ารัฐควรขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน จน

ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยวิธีการไม่บังคับ เนื่องจากเป็นวิธีการที่แสดงออกถึงเจตนารมณ์ของ รัฐ ในอันที่จะยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้นถึงระดับที่ระบุไว้บนพื้นฐานของการคงไว้ ซึ่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการตัดสินใจส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานของตนเข้ารับการ ศึกษา โดยมีแนวทางในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ในระยะเวลา 5 ปี นับแต่งประมาณ 2532 นี้ รัฐไม่ควรประกาศขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการ ศึกษาภาคบังคับ แต่ควรเร่งขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในรูปแบบและด้านมาตรการ ต่าง ๆ ตามแนวทางปฏิบัติของวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยไม่บังคับไปก่อนเป็นเวลา 5 ปี โดยมีหลักการและมาตรการการดำเนินงานที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาต่อในระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจ และอีก ประการหนึ่งระหว่างช่วงระยะเวลา 5 ปี ที่ดำเนินการเร่งขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยไม่ บังคับนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละปี พร้อมทั้ง ปรับปรุงการดำเนินงานและหารูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสม เพื่อให้เด็กและเยาวชนทุกคน ในวัยเรียนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2533 มีมติเห็นชอบในหลักการ ขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับออกไปอีก 3 ปี โดยให้ประกาศใช้ในพื้นที่ที่มีความพร้อม เป็นปี ๆ ให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการโครงการนำร่องขยาย โอกาสทางการศึกษาโดยไม่บังคับต่อไปอีก 3 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยให้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ของกรมวิชาการ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน โดยให้ใช้งบประมาณ ที่ได้รับตามปกติ โครงการนำร่องการขยายโอกาสการศึกษาภาคบังคับในปีการศึกษา 2533 มี โรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศเข้าร่วม 219 โรงเรียน (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 2534)

แนวคิดในการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

มีแนวคิดในเรื่องการขยายโอกาสทางการศึกษาเด่นชัดขึ้น ในปี 2530 เป็นต้นมา ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) มีนโยบายอย่างชัดเจนในการที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยกำหนดไว้ว่า "เร่งขยายมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อยกระดับการศึกษาของประชากรให้สูงขึ้น ทั้งให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และเป็นการขยายบริการมัธยมศึกษาในพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำเป็นพิเศษ" และยังได้กำหนดเป้าหมายให้ผู้สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อมัธยมศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นร้อยละ 55 และเมื่อรวมกับเป้าหมาย นักเรียนที่เรียนต่อแอกระบบโรงเรียนแล้ว จะมีอัตราการเรียนต่อประมาณ ร้อยละ 60

แนวความคิดเกี่ยวกับการขยายการศึกษาภาคบังคับ ผกาทิพย์ ศิริรัตนชัย (2530) ได้รวบรวมสรุปไว้ว่า วันที่ 18 มีนาคม 2530 ได้มีการประชุมเพื่อระดมความคิด เรื่อง การขยายการศึกษาภาคบังคับ ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยมีนักวิชาการและนักการศึกษาจากหลายหน่วยงานเข้าร่วม ที่ประชุมเห็นด้วยในหลักการที่มีการขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 6 ปี เป็น 9 ปี เพื่อให้โอกาสในการศึกษากับทุกคน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง สังคมและการเมือง แต่มีปัญหาว่าจะจัดอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ส่วนประเด็นที่ว่าควรประกาศเป็นการศึกษาภาคบังคับหรือไม่นี้ ผู้เข้าประชุมหลายท่านเห็นว่าควรประกาศ แต่ไม่จำเป็นต้องประกาศเป็นการศึกษาภาคบังคับทั่วประเทศ ควรค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น

ในการประชุมครั้งนี้ยังได้เสนอสิ่งที่รัฐควรทำ ถ้าจะขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชน คือ 1) จัดสรรงบประมาณโดยตรงไปที่ชุมชนมากขึ้น 2) เปิดโอกาสสำหรับชุมชนในการจัดการศึกษาเอง โดยรัฐอุดหนุนงบประมาณและใช้หลักสูตรร่วมกันส่วนหนึ่ง 3) รัฐควรอุดหนุนการศึกษาแอกระบบที่จัดโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน 4) รัฐควรหนุนสื่อมวลชนให้เข้า เสริมสมรรถภาพทางการศึกษาอย่างจริงจังและกว้างขวาง

จากการสัมมนาเรื่อง "การศึกษาาระบบเปิด (ทั้งในและนอกโรงเรียน) ทางเลือกสำหรับขยายการศึกษาเพื่อปวงชน" ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการขยายการศึกษาภาคบังคับออกเป็น 2 แนวความคิด คือ แนวความคิดสนับสนุนและแนวความคิดคัดค้าน (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2530) แนวความคิดสนับสนุนให้เหตุผลว่าการขยายการศึกษาให้ประชาชนมีความรู้สูงขึ้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาเป็นการยกระดับความรู้ ความสามารถของประชาชนให้สูงขึ้น โดยเฉพาะความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรมในอนาคตเป็นการขยายโอกาสให้ประชาชนได้รับการศึกษาสูงขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เด็กอยู่ในระบบการศึกษานานขึ้นทำให้ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น ดีกว่าอยู่นอกระบบการศึกษา ซึ่งไม่ได้รับการพัฒนาทางสติปัญญา และอาจถูกชักนำไปในทางที่ไม่ดี แนวความคิดคัดค้านให้เหตุผลว่าเด็กในวัยที่จะเข้าเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถเป็นแรงงานช่วยผู้ปกครองได้ ถ้านำเด็กมาอยู่ในโรงเรียนขาดรายได้ที่จะได้จากการให้บุตรหลานมาช่วยประกอบอาชีพประกอบกับสถานการณ์การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา 6 ปี ในปัจจุบันยังมีปัญหาในเรื่องคุณภาพเป็นอย่างมาก การขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปเป็นการยากที่จะหวังได้ว่า คุณภาพของประชากรจะสูงขึ้น รัฐมีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านงบประมาณ ดังนั้นเมื่อขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปจะสร้างปัญหาให้กับผู้ปฏิบัติการลงทุนเพื่อขยายการศึกษาภาคบังคับนั้น รัฐจะต้องจัดสรรงบประมาณเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันประชาชนยังไม่พร้อมที่จะรับ การลงทุนก็จะเกิดการสูญเปล่าขึ้นได้

ส่วนแนวคิดที่จะจัดการศึกษา โดยขยายโอกาสทางการศึกษาให้เป็นการศึกษาภาคบังคับนั้น มีนักวิชาการและบุคคลที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ ระพี สาคริก (2530) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้สรุปได้ว่า ก่อนกล่าวถึงการศึกษภาคบังคับ กับภาวะปัญหาของสังคมไทย เราต้องทบทวนความเข้าใจที่มีต่อการศึกษาประการหนึ่ง การบังคับคนกับสิ่งที่เป็นเหตุและผลประการหนึ่ง และภาวะที่เป็นปัญหาที่สังคมไทยเผชิญอยู่ในปัจจุบันอีกประการหนึ่ง การทำคนให้คิดเลขเก่ง เขียนหนังสือและอ่านหนังสือคล่อง และอยู่ในโรงเรียนมากขึ้น ไม่ใช่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่จะทำให้สังคมไทยดีขึ้นเสมอไป ไม่ควรบังคับหรือยึดเยียดสิ่งที่อยู่ภายนอกให้แก่คนด้วยอำนาจ ด้าน สมชัย วุฒิปรีชา (2533)

กล่าวว่า การขยายโอกาสทางการศึกษานี้เป็นนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการขยายโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากยังไม่มีกรแกกฏหมายจะเรียกว่าการศึกษาภาคบังคับไม่ได้ และพมพงษ์ไพบุลย์ (2533) ให้ความเห็นว่าไม่ว่าจะเรียกชื่อการจัดการศึกษาภาคบังคับ หรือขยายโอกาสทางการศึกษา ก็มีความหมายว่าเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาทั้งนั้น ส่วนการจัดการศึกษาภาคบังคับนั้น ถือว่าเป็นวิธีการที่จะทำให้การขยายโอกาสทำได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน สุนน อมรวิวัฒน์ (2533) กล่าวว่าไม่ควรใช้คำว่าการศึกษาภาคบังคับ เพราะคำว่าบังคับมีความหมายอยู่ในตัวแล้วว่า เกิดความล้มเหลวขึ้นแล้ว และที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ หันมาสนใจจัดการศึกษาสูงกว่าชั้น ป.6 ทำให้เป็นห่วงต่อโครงการเด็กเล็กกว่าระดับประถมศึกษา จะไม่ได้รับการสนับสนุนเต็มที่ และในปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอนในกลุ่มทักษะและกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในระดับประถมศึกษา ยังอ่อนอยู่ไม่เป็นที่น่าสนใจ เหตุใดจึงจะให้จัดระดับสูงกว่าชั้น ป.6 เพิ่มเข้ามาอีก และการเปิดสอนระดับสูงกว่าชั้น ป.6 นี้จะทำให้เกิดปัญหาแย่งเด็กกับกรมสามัญศึกษา

รูปแบบและวิธีการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในการดำเนินการหารูปแบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม เพื่อให้เด็กและเยาวชนในวัยเรียน ได้รับการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้พิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณารูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้น เพื่อทำหน้าที่ศึกษาหาแนวทาง ตลอดจนรูปแบบและวิธีการในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับผู้จบชั้น ป.6 ให้ได้เข้าร่วมการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

คณะกรรมการพิจารณารูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ประชุมปรึกษา และได้ให้ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีเหตุผลความจำเป็นที่ต้องขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วจึงพิจารณาเสนอรูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับผู้ที่จบชั้น ป.6 ให้ได้รับการศึกษาถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2532) ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาที่ทุกคนควรจะได้รับ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต รวมทั้งการดำรงตนเป็นพลเมืองดี และมีพื้นฐานในการที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม หรือศึกษาต่อในระดับสูงต่อไปได้

2. หลักการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.1 ยึดหลักการสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งฐานะครอบครัว และสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ แต่ในขณะเดียวกันจะมีส่วนที่ผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์และสมรรถภาพพื้นฐาน (Basic Competencies) อย่างเดียวกัน ในฐานะที่เป็นคนไทยไม่ว่าจะเรียนอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ที่ส่วนไหนของประเทศก็ตาม

2.2 สาระของการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีลักษณะผสมผสานอย่างได้สัดส่วน ระหว่าง วิชาการ วิชาชีพ และวิชาสมรรถภาพพื้นฐาน อันจะทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างแน่นอน และสามารถแสดงให้เห็นความแตกต่างไปจากผู้ที่ไม่ได้เรียนในระดับการศึกษานี้ อย่างชัดเจน

2.3 การจัดกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจาก ผู้ปกครอง สถานประกอบการ หน่วยงานทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน ตลอดจนชุมชนหรือท้องถิ่น โดยสามารถระดมทรัพยากรจากหน่วยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นมาใช้ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด

3. จุดหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.1 มุ่งตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคล และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาของท้องถิ่น

3.2 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

3.3 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณภาพชีวิต สร้างสรรค์จรรโลงวัฒนธรรมอันดีงาม บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ชุมชน รวมทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

นโยบายแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาพื้นฐานเพื่อป้องกัน พ.ศ.2534

ด้วยเจตนารมณ์ในอันที่จะเร่งยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนชาวไทยให้สูงขึ้น และเป็นไปโดยทั่วถึง สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของประเทศและของโลก และเพื่อเป็นการพัฒนาบุคคลและประเทศชาติโดยส่วนรวม รัฐจึงประกาศนโยบายแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาพื้นฐานเพื่อป้องกัน พ.ศ.2534 โดยมีหลักการพื้นฐาน ดังนี้

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิและหน้าที่ที่ประชาชนไทยทุกคนต้องมีและต้องได้รับ โดยไม่จำกัดเพศ วัย ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ภูมิสำเนา ความเชื่อทางศาสนา หรือข้อจำกัดอื่นใด
2. รัฐมีหน้าที่สนับสนุนวิถีทางในการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อป้องกันให้มีคุณภาพ กว้างขวางทั่วถึง เป็นธรรม และให้เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

โดยกำหนดให้การศึกษาพื้นฐานเพื่อป้องกัน หมายถึง การศึกษาเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพของประชาชนไทย ช่วยให้ประชาชนมีคุณธรรมในการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต มีความสามารถในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบและมีบทบาทร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

การจัดการศึกษาพื้นฐานอาจจัดตามแนวระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาเทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย หรือจัดในลักษณะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน บริการการศึกษาพื้นฐานจะครอบคลุมถึงการอบรมดูแลเด็กปฐมวัย การศึกษาเพื่อการรู้หนังสือ และคงสภาพการรู้หนังสือ รวมทั้งบริการในการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดและกระจายความรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน

แนวนโยบายการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อป้องกัน

1. เร่งกระจายโอกาสการศึกษาพื้นฐานแก่ประชาชนไทยทุกคนอย่างกว้างขวางและทั่วถึง โดยเน้นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้พลาดโอกาสการศึกษา
2. เร่งยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้เทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างมาก
3. เน้นการปรับปรุงคุณภาพของการจัดบริการการศึกษาพื้นฐานให้สามารถพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์
4. จัดการศึกษาพื้นฐานให้มีลักษณะเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. เร่งระดมสมรรถกำลังทั้งจากรัฐ เอกชน ท้องถิ่น และชุมชน เพื่อจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อป้องกัน

ระยะเวลาและเป้าหมายการดำเนินงาน

นโยบายการศึกษาพื้นฐานเพื่อป้องกันนี้มุ่งให้บรรลุผลตามเจตนารมณ์ของการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนชาวไทยให้สูงขึ้น และเป็นไปโดยทั่วถึงภายในเวลา 10 ปี (พ.ศ. 2535-2544)

เป้าหมายการดำเนินงาน

1. จัดและขยายบริการการศึกษาเพื่อจัดการไม่รู้หนังสือให้ได้ทั้งหมดภายใน พ.ศ. 2539
2. จัดและขยายบริการการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า เพื่อให้เด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นร้อยละ 70 ภายใน พ.ศ. 2539 และเป็นร้อยละ 100 ภายใน พ.ศ. 2544

3. ขยายบริการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อให้เด็กทุกคนได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนการศึกษาภาคบังคับ ภายใน พ.ศ.2544
4. ยกกระตือรือร้นผลทางการศึกษาของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และพฤติกรรมให้สอดคล้องกับเจตนาของนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน
5. จัดวางระบบเครือข่ายศูนย์ข้อมูลประจำชุมชนสำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้กว้างขวาง โดยให้มีการประสานข้อมูลข่าวสารความรู้ระหว่างหน่วยงานทั้งของรัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น ให้แล้วเสร็จภายใน พ.ศ.2533
6. ขยายบริการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการสร้างเจตคติ และค่านิยมเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการอบรมเลี้ยงดูเด็กทั้งในด้านโภชนาการ และจิตวิทยาพัฒนาการ โดยผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ อย่างกว้างขวางทั้งสื่อมวลชนและบริการให้ความรู้อื่น ๆ โดยจัดดำเนินการอย่างต่อเนื่องและให้เป็นระบบ
7. ดำเนินการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งตามแนวระบบโรงเรียน และการจัดการเรียนรู้ของชุมชนอย่างกว้างขวาง โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องและให้เป็นระบบภายใน พ.ศ.2544 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534)

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สภาพเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งแนวโน้มของสังคมกำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น สภาพที่เป็นจริงในปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานสูงสุดในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนที่จบชั้น ป.6 ยังต่ำมาก ในอัตราประมาณ 44.98 (การศึกษาในระบบ) เท่านั้น และเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 11-12 ปี ยังเล็กไม่สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้นจึงควรขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น เพื่อให้เด็กมีความรู้ความสามารถ และวัยที่สอดคล้องกับกฎหมายแรงงานกำหนด และตรงตามความต้องการของตลาด

แรงงานส่วนใหญ่ที่ต้องการแรงงานที่มีคุณภาพ มีการศึกษาอย่างต่ำระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ประชุมครั้งที่ 2/2534 เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2534 ได้พิจารณาเกี่ยวกับเรื่องการดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษา มีมติเห็นสมควร สนับสนุนตามกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการดำเนินงานตามแนวนโยบายว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534)

1. การเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มขึ้นนั้น ควรพิจารณา ดำเนินการ โดยยึดหลักความจำเป็นและความต้องการของท้องถิ่น ความพร้อมของโรงเรียนและ ความมุ่งขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส และด้อยฐานะทางเศรษฐกิจเป็นประการสำคัญ มากกว่าที่จะมุ่งขยายการจัดให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือปีละ 1,000 ห้องเรียน/โรงเรียน จนครบ 4,200 ห้องเรียน/โรงเรียน ในปี 2537

2. การดำเนินงานควรมอบหมายให้คณะกรรมการการศึกษา การศาสนา และการ วัฒนธรรมจังหวัด เป็นผู้รับผิดชอบ โดยกระทรวงศึกษาธิการกำหนดปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ชัดเจน เพื่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด จะได้ร่วมมือกันดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การคัดเลือกโรงเรียนประถมศึกษาที่จะเปิดสอนระดับมัธยมศึกษา การกำหนดที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาที่จะเปิดใหม่ การเปิดโรงเรียนสาขาของโรงเรียนมัธยมศึกษาใน โรงเรียนประถมศึกษา

3. ควรกำหนดมาตรการในการระดมทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ควรมีมาตรการในเรื่องการโอน ย้าย ถ่ายเท หรือกระจายครู ไปปฏิบัติงานในโรงเรียน ประถมศึกษา ที่จะเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

4. ควรติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแนวนโยบาย

ดังนั้น ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 มีมติอนุมัติให้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษา สู่ส่วนภูมิภาคในลักษณะของการกระจายอย่างทั่วถึง โดยให้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใน โรงเรียนประถมศึกษาได้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2534) โดยมีเงื่อนไขสรุปได้ดังนี้

1. ไม่จัดสร้างโรงเรียนขึ้นใหม่
2. โรงเรียนที่เปิดสอนจะต้องมีห้องเรียนและบุคลากรผู้สอนเพียงพอ
3. ไม่มีโรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ตั้งอยู่ในท้องที่นั้น
4. ไม่เก็บค่าเล่าเรียน แต่ให้ตั้งงบประมาณอุดหนุนนักเรียน เป็นรายตัวให้ครอบคลุม ค่าเล่าเรียนที่ไม่เก็บและค่าแบบเรียน เพื่อให้มีเรียน เพื่อมิให้เกิดความแตกต่างระหว่าง นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และ สังกัดกรมสามัญศึกษา

ผลการดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินงานตามนโยบาย ในปีการศึกษา 2534 มีจำนวนโรงเรียน 1,150 โรงเรียน จำนวนห้องเรียน 1,247 ห้อง นักเรียน 47,232 คน และมีรายการที่ไม่ดำเนินการไปแล้ว ดังนี้

1. แต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจการขยายโอกาสทางการศึกษาขึ้นพื้นฐาน มีหน้าที่บริหารงานโครงการ โดยมีคณะกรรมการเฉพาะกิจการขยายโอกาสทางการศึกษา ขึ้นพื้นฐานรับผิดชอบการปฏิบัติงาน
2. ตั้งศูนย์อำนวยการขยายโอกาสทางการศึกษาขึ้นพื้นฐานระดับกรม จังหวัดและ อำเภอ ทำหน้าที่บริหารงานและประสานงานตามโครงการฯ
3. จัดส่งเอกสารหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ ในโครงการ รายการที่กำลังดำเนินการ
 1. เสนอขออนุมัติงบประมาณ เพื่อดำเนินการในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา

1.1 งบประมาณสำหรับโครงการนำร่องขยายโอกาสทางการศึกษาชั้น
พื้นฐาน 1,150 โรงเรียน แยกเป็น

- งบประมาณที่เสนอขอสำหรับโครงการ	210,643,300 บาท
- สำนักงบประมาณอนุมัติแล้ว	45,036,000 บาท
- รออนุมัติ	165,607,300 บาท

และยังได้นำงบประมาณเหลือจ่ายจากค่างดตอกเสาเข็ม และค่าก่อสร้างจากทุกจังหวัด รวมทั้งสิ้น
ประมาณ 23 ล้านบาท เพื่อสำรองเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของโครงการฯ

2. เตรียมการจัดทำหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับโรงเรียนใน
โครงการฯ โดยกำหนดจะเสนอกระทรวงศึกษาธิการ ในปีงบประมาณ 2534

สภาพของผู้ปกครองที่ส่งเด็กมาเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การจัดการศึกษาให้แก่เด็กนั้น สถาบันการศึกษาจะรับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียวย่อม
ไม่เพียงพอ เพราะมีสถาบันสังคมอื่นที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของนักเรียนรวมอยู่ด้วย
เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา ตลอดจนสื่อสารมวลชน เป็นต้น สถาบันที่มีความสำคัญ
ต่อการพัฒนาการของนักเรียนและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักเรียนคือ สถาบันครอบครัว

ครอบครัวประกอบด้วย บิดา มารดา ญาติพี่น้อง ผู้ปกครองของเด็ก บุคคลเหล่านี้
มีอิทธิพลต่อเด็ก เพราะเป็นผู้ให้การอบรมเลี้ยงดู และสร้างความอบอุ่นแก่เด็ก เมื่อเด็กเติบโตขึ้น
ก็เตรียมเด็กให้มีความพร้อมที่จะเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนต่อไป ครอบครัวจึงเป็น
สถาบันทางสังคมหน่วยแรกที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ และเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อ
ความสำเร็จทางการศึกษาของเด็ก (รัตนา ตุงคสวัสดิ์, 2528) สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ให้การ
ศึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว ให้การอบรมสั่งสอนในเรื่องมารยาท ระเบียบของสังคม ขนบธรรมเนียม
ประเพณี ให้ความรู้ด้านวิชาชีพ (ยันต์ ชุ่มจิต, 2528)

มอริสัน เกลส แอชเวิร์ธ (Marison S. Ashworth, 1963) ได้ศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบ ภูมิหลังที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ตามที่คาดหวังไว้และต่ำกว่าที่คาดไว้ จะมีพื้นฐานแตกต่างกันในเรื่องต่อไปนี้หรือไม่ กล่าวคือ ระดับเศรษฐกิจและสังคม อาชีพและความมั่นคงในอาชีพของผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง โอกาสที่นักเรียนจะอ่านหนังสือและทัศนศึกษา โอกาสที่นักเรียนจะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และความร่วมมือของผู้ปกครองที่มีต่อกิจกรรมของโรงเรียน จากการศึกษาสรุปผลได้ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. ผู้ปกครองนักเรียนกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามที่คาดไว้ มีความเอาใจใส่ ความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์กับนักเรียนมากกว่าผู้ปกครองของนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าที่คาดไว้
3. แรงกระตุ้นจากผู้ปกครอง เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน
4. โอกาสที่นักเรียนได้อ่านหนังสือที่มีคุณค่า และทัศนศึกษาจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแตกต่างกัน

อิทธิพลของครอบครัวมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรม ทัศนคติ และความพร้อมทางด้านจิตใจของเด็กอย่างมาก หากเด็กจะเรียนได้เต็มที่และมีพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับในสังคม โรงเรียนจะต้องอาศัยครอบครัวเป็นแหล่งสำคัญในการที่จะช่วยให้การเรียนการสอนได้ผลตามต้องการ และช่วยให้เด็กเป็นที่ยอมรับของเพื่อน และสังคมโรงเรียน (ชนิตา รัชพลเมือง, 2531) เพราะในวันหนึ่ง ๆ เด็กมีเวลาอยู่ที่บ้านมากกว่าที่โรงเรียน และตลอดเวลาที่เด็กอยู่ที่บ้านบิดามารดาจะเป็นผู้คอยดูแลให้ความสนใจในการศึกษาของเด็ก ตลอดจนช่วยส่งเสริมการเรียนของเด็กให้ดีขึ้น การดูแลส่งเสริมเด็กให้ประสบผลสำเร็จทางการศึกษาได้มากน้อยเพียงใดนี้ก็ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของครอบครัว ได้แก่

1. ภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัว สภาพทางสังคมของครอบครัว และเพื่อนบ้านใกล้เคียงของนักเรียน มีผลต่อบรรยากาศของโรงเรียนและผลการเรียนของ

นักเรียนเห็นผูกพันอยู่กับสภาพทางสังคมอย่างแน่นแฟ้น โรงเรียนจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับ
ภูมิหลังทางสังคมของนักเรียน และในทำนองเดียวกันภูมิหลังทางสังคมจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับ
กับโรงเรียน โรงเรียนที่มีบรรยากาศทางการศึกษาดี มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ลักษณะ
ภูมิหลังทางสังคมของนักเรียนส่วนมาก (ประทีป สยามชัย, 2526) เป็นดังนี้คือ

1. นักเรียนที่เข้าเรียนจะมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมใน
ระดับสูงมากกว่าที่จะมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับต่ำ
2. นักเรียนที่เข้าเรียนจะมีบิดาและมารดาอยู่ร่วมกันมากกว่าที่จะมีเพียงบิดา
หรือมารดาเพียงคนเดียวคนหนึ่ง หรือไม่มีทั้งบิดาและมารดา
3. นักเรียนที่เข้าเรียนจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ มากกว่าที่จะเป็น
ชนกลุ่มน้อย

ภูมิหลังทางเศรษฐกิจของครอบครัวมีผลต่อการเอาใจใส่ดูแลบุตรหลาน ผู้ปกครอง
ต้องออกไปประกอบอาชีพเพื่อเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นเหตุให้ผู้ปกครองไม่ค่อยมีเวลาสนใจ
หรือเอาใจใส่กับบุตรหลานของคนได้เต็มที่ จะเห็นได้ว่าสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวมี
อิทธิพลต่อการศึกษาของเด็กอยู่ไม่น้อย เด็กที่เกิดมาในครอบครัวทางเศรษฐกิจดี ส่วนใหญ่จะได้
รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านอุปกรณ์การเรียน เงินค่าใช้จ่าย เสื้อผ้า อาหาร
ของใช้ที่จำเป็น หรือไม่จำเป็นต่าง ๆ เด็กเหล่านี้จะมีอย่างพร้อมมูล ถ้ามองในด้านตรงข้ามบ้าง
เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน โอกาสที่จะเข้าเรียนมีน้อย แล้วก็ยังประสบปัญหาความ
ขาดแคลนต่าง ๆ อีก เช่น อาหารการกินไม่สมบูรณ์ เสื้อผ้ามีจำนวนจำกัด ขาดอุปกรณ์การเรียน
ไม่มีเงินทองใช้จ่ายอย่างเพียงพอ เด็กบางคนต้องขาดเรียนบ่อย ๆ เพื่อช่วยผู้ปกครองประกอบ
อาชีพ หรือบางรายยังเรียนไม่จบก็ต้องออกกลางคัน

ดอเชียล เอ เพรสคอตท์ (Dociel A. Presscott, 1961) ผู้อำนวยการ
สถาบันค้นคว้าเรื่องเด็กของมหาวิทยาลัยแมริแลนด์ ได้ทำการศึกษาพบว่าภูมิหลังทางเศรษฐกิจ
ของครอบครัวจัดว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบทั้งหลาย ที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ
เด็กในเรื่องนี้ คาร์ล ซี การ์ริสัน และคณะ (Karl C. Garlison and others, 1964)

ได้ศึกษาพบว่า ภูมิหลังทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองมีผลต่อการเรียนของนักเรียน เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจน้อยย่อมจะขาดประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยในการเรียนรู้ ทำให้ผลการเรียนไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ มาร์ติน ดอยซ์ และ เบิร์ต บราวน์ (Martin Deutsch and Bert Brown, 1964) ที่ว่าการเป็นสมาชิกของครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจต่ำ เป็นเครื่องชี้ถึงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสติปัญญาที่ต่ำเหมือนกับสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองที่จะส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา เพราะปัญหาที่สำคัญของการส่งบุตรหลานเรียนต่อก็คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ปกครองยากจน ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการเรียนต่อสูงขึ้นไป ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ซึ่งอาจจะไม่คุ้มกับเงินที่จ่ายไป จึงให้จบเพียงชั้นประถมศึกษาแล้วออกมาหางานทำโดยตรง

กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2527 - 2528) ได้ศึกษาสาเหตุของนักเรียนที่จบชั้น ป.6 แล้วไม่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่าสาเหตุที่สำคัญที่สุดคือผู้ปกครองมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ มีฐานะยากจน รองลงมาคือผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานออกมาช่วยทำมาหากิน แม้บางคนจะมีฐานะดีก็ตาม ในขณะเดียวกันกองแผนงาน กรมสามัญศึกษา (2528) รายงานผลการวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้การรับนักเรียน ชั้น ม.1 ปี 2528 ลดลงพบว่าผู้ปกครองมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอจะส่งเสียให้ลูกเรียน และผู้ปกครองต้องการให้ลูกหลานออกมาช่วยประกอบอาชีพหรือทำงานบ้าน และมีความสอดคล้องกับกองแผนงานและวิจัย กรมการศึกษา นอกโรงเรียน (2530) ได้ศึกษาผลของการสำรวจและติดตามผลกลุ่มของเยาวชนที่จบ ป.6 ไม่ได้เรียนต่อในปี 2529 พบว่าสาเหตุที่สำคัญที่เด็กไม่ได้เรียนต่อเพราะปัญหาความยากจนของผู้ปกครองและกองศึกษา และเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2531) ได้ศึกษาวิจัยการไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อมัธยมศึกษาในส่วนภูมิภาค กรณีจังหวัดจันทบุรีและนครสวรรค์ ได้ข้อค้นพบทั้ง 2 จังหวัด ไม่แตกต่างกันจังหวัดจันทบุรี พบว่าสาเหตุของการไม่ส่งบุตรเรียนต่อนั้น ร้อยละ 61.1 เพราะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ปกครองยากจน ในกลุ่มนี้มีบางคนไม่ยากจนแต่เนื่องจากมีบุตรหลายคน และร้อยละ 43.3 ต้องการให้บุตรออกมาช่วยประกอบอาชีพหรือค้าขาย จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าสาเหตุของการไม่ส่งบุตรเรียนต่อนั้น ร้อยละ 66.7 เพราะผู้ปกครองมีฐานะยากจน ไม่มั่นใจในฐานะการเงินของตนว่า

จะส่งบุตรหลานให้เรียนต่อได้ตลอดหรือไม่ เพราะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และในกลุ่มผู้ปกครองทั้ง 2 จังหวัด ที่มีฐานะยากจนถึงร้อยละ 70.7 บอกว่าถ้ารัฐยกเว้นค่าบำรุงการศึกษา และช่วยเหลืออุปกรณ์การเรียนจะส่งบุตรหลานเรียนต่อ ซึ่งก่อนผลงานวิจัยนี้ ทศนีย์ จันทรแก้ว (2528) ก็ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กของกรมสามัญศึกษา ในรุ่นที่ 1 พบว่าการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาให้แก่นักเรียนชั้น ม.1 ร้อยละ 50 ของทั้งหมดนั้นแทบทุกโรงเรียนบอกว่าไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่ขาดแคลน แม้จะจัดหนังสือให้ยืมเรียนทุกคน แต่แต่ละแห่งก็ยังบอกว่าควรช่วยเรื่องเสื้อผ้าอุปกรณ์การเรียนและอื่น ๆ ซึ่งต่อมา อัจฉรา มุขแจ่ม (2531) ได้ศึกษาสภาพปัญหาความต้องการการศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ที่เป็นชาวช่อง ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนวัดทุ่งสะพาน ตำบลหลวง อำเภอนาทม จังหวัดจันทบุรี พบว่านักเรียนเกือบทั้งหมดไม่ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา ผู้ปกครองไม่ประสงค์จะให้ศึกษาต่อ อันเนื่องมาจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและยุทธศักดิ์ สวมแสน (2531) ได้ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อการเปิดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี พบว่าผู้ปกครองคิดว่าถ้ามีการขยายการศึกษาภาคบังคับ ปัญหาที่ตามมาที่สำคัญที่สุด คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

2. ความมั่นคงทางครอบครัว ครอบครัวที่มีความมั่นคง ไม่ว่าจะมียึดตามารดา หรือ มีบิดาหรือมารดา คนใดคนหนึ่งมีผลต่อการเรียนของเด็ก จากการศึกษาของวิลเลียม บี บรุกโคเวอร์ และเอริกเซล แอล อีริคสัน (Brookover and Erickson, 1975 อ้างถึงใน ประทีป สยามชัย, 2526) พบว่าการที่เด็กมีบิดาหรือมารดาเพียงคนเดียว หรือมีทั้งบิดามารดา มีผลต่อความสามารถในการใช้ภาษาที่โรงเรียนสูง ทั้งนี้เมื่อตัวแปรอื่น ๆ เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม เชื้อชาติ และชนิดของหลักสูตรที่โรงเรียนถูกควบคุมไว้ นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กที่มีบิดาหรือมารดาเพียงคนเดียวมีผลต่อเด็กทางด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นโรคจิต การตั้งครรภ์ก่อนแต่งงาน การเป็นเด็กเกเร และการออกจากโรงเรียนก่อนจบการศึกษา ส่วนครอบครัวที่มีบิดามารดามีโอกาสช่วยเหลือร่วมมืออบรมสั่งสอนเด็ก ทั้งทางด้านวิชาการ และสังคม ได้ดีกว่าบิดาหรือมารดาคนเดียว ผู้ใหญ่คนเดียวเลี้ยงดูเด็กย่อมจะต้องยากกว่าสองคนช่วยกัน

อย่างไรก็ตาม ครอบครัวที่มีทั้งบิดามารดา แต่มีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่อง การเลี้ยงดูเด็ก จะมีผลกระทมาถึงพฤติกรรมของนักเรียนที่โรงเรียนได้ เพราะการที่นักเรียน ได้รับความกระทบกระเทือนทางด้านอารมณ์และสังคม ย่อมทำให้ผลการเรียนเลว

สภาพปัญหาทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง นอกจากจะมีผลโดยตรงต่อการส่งบุตรหลาน เข้าเรียนระดับมัธยมศึกษา ยังมีผลโดยอ้อมที่ทำให้นักเรียนไม่สามารถเรียนต่อได้ จากการสำรวจ ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2532) พบว่ารายได้เฉลี่ยต่อ หัวของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เท่ากับ 9,493 บาท ซึ่งถือว่าต่ำที่สุดของประเทศ สาเหตุนี้ทำให้ประชาชนต้องอพยพไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือตามเมืองเศรษฐกิจใหญ่ในภาค ต่าง ๆ จากสถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2531) พบว่าประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออพยพไปทำงานในจังหวัดต่าง ๆ โดยคิดจากร้อยละของผู้เข้าไปทำงานทั้งหมด ใน แต่ละจังหวัด กรุงเทพฯร้อยละ 44.4 เชียงใหม่ร้อยละ 7.1 นครราชสีมา ร้อยละ 53 ชลบุรี ร้อยละ 27 จากสถิติที่กล่าวมาจึงทำให้จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราการเรียน ต่อต่ำที่สุด ถึง 13 จังหวัด ในจำนวน 25 จังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดบุรีรัมย์และศรีสะเกษ ซึ่ง เป็นจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวอยู่ในอันดับเกือบสุดท้ายของประเทศ มีอัตราการเรียนต่อเพียงร้อยละ 22.3 และร้อยละ 23.9 ตามลำดับเท่านั้น (กรมสามัญศึกษา, 2531) ผู้ปกครองนักเรียนใน จังหวัดนครสวรรค์ ร้อยละ 5.2 ไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อ เพราะต้องโยกย้ายที่อยู่บ่อย เพราะ ที่ดินทำกินไม่พอ (กองศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2531)

3. ความเอาใจใส่ของครอบครัว จากรายงานการวิจัยของวิลเลียม บี บรุก โคเวอร์ และเอ็ดเซล และอีริกสัน (Brookover and Erickson 1975 อ้างถึงในประทีป สยามชัย, 2526) แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองที่เอาใจใส่ต่อการศึกษาของบุตรมีความสัมพันธ์ เกี่ยวกับการส่งบุตรไปเรียนในโรงเรียนที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ตัวอย่างเช่น ประมาณ สองในสาม (ร้อยละ 65) ของผู้ปกครองที่สนใจในการเรียนของบุตรของตน จะส่งเด็กไป เรียนที่โรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง สำหรับผู้ปกครองที่มีความสนใจน้อยกับการเรียน

ของบุตรของตน (ร้อยละ 39) ส่งเด็กไปโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และในทางตรงกันข้ามส่วนใหญ่ของผู้ปกครองที่ไม่เอาใจใส่ต่อการเรียนของบุตรของตน (ร้อยละ 61) ส่งเด็กของตนไปเรียนที่โรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ส่วนผู้ปกครองที่สนใจกับการเรียนของบุตรของตนสูงเพียงร้อยละ 35 ส่งเด็กไปเรียนที่โรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำ

มาร์ติน เอฟ ชอร์ และอลันเอช โลย์แมน (Martin F. Shore and Alan H. Leiman, 1960) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสนใจของผู้ปกครอง การวางแผนของผู้ปกครอง เกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้ของนักเรียนในความปกครองและความรับผิดชอบของผู้ปกครอง กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาในวิทยาลัย โลย์เอสเตอร์ จูเนียร์ (Leicester Junior College) ในปี ค.ศ. 1960 ผลปรากฏว่า บิดามารดาของนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงจะมีความสนใจ เอาใจใส่ในเรื่องโครงการเรียน การวางแผน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของบุตรมากกว่าบิดามารดาของนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

ธีระ ชัยยุทธยรรยง (2527) ได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับบิดามารดา หรือผู้ปกครองที่จะปฏิบัติต่อบุตรหรือนักเรียนในปกครอง ในทัศนะที่สอดคล้องกันคือ

1. บิดา มารดา เป็นผู้มีส่วนสร้างความอบอุ่น ความรัก ความมั่นคง การเสริมสร้างกำลังใจให้บุตรและนักเรียนในปกครองเป็นอย่างมาก เป็นต้นว่าความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบิดา มารดา แนะนำในเรื่องที่มีประโยชน์ต่อการเรียน สนับสนุนในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มความสามารถ
2. ถ้าเป็นไปได้ควรเลือกทำเลสำหรับที่อยู่อาศัยในบริเวณที่สงบเงียบปราศจากสิ่งรบกวน และควรจัดหาห้องส่วนตัวให้สมาชิกในครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อให้มีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียนที่บ้านของนักเรียน
3. พยายามให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน เช่น คอยดูแลให้ได้มีเวลาทำงานที่ครูมอบหมายให้อย่างสม่ำเสมอ โดยไม่มอบงานทางบ้านให้แก่เด็กเรียนเมื่อกิจไม่อาจปลีกเวลาเพื่อทบทวนบทเรียนได้
4. ควรปกครองนักเรียนด้วยความยุติธรรม ไม่บังคับ หรือตามใจมากเกินไป

5. ให้นักเรียนมีเงินสำหรับใช้จ่ายอย่างเพียงพอ และมีเครื่องใช้สำหรับเล่าเรียนครบทุกอย่าง
6. เอาใจใส่ดูแลสุขภาพของนักเรียน เมื่อเจ็บไข้ไม่สบายต้องรีบพาไปรักษา
7. ทำหนังสือที่มีประโยชน์ให้อ่าน และแนะนำให้นักเรียนเลือกอ่านหนังสือที่มีคุณค่าและรู้จักการคบเพื่อน

ผู้ปกครองจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา การส่งเสริมการเรียนให้กับนักเรียน ซึ่ง สุวัฒน์ แก้วสุวรรณ (2532) ได้ศึกษามบทบาทของผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของครูและนักเรียนพบว่า ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนของนักเรียน การเอาใจใส่ติดตามการเรียนอย่างใกล้ชิด การอบรมตักเตือน เป็นสิ่งสำคัญ ยังพบว่าผู้ปกครองที่มีการศึกษาไม่สูง ขาดประสบการณ์ทางการศึกษา ไม่ค่อยเห็นความสำคัญที่จะส่งเสริมการเรียนของนักเรียน

พรพรรณ นพิตกุลชัยพล (2528) กล่าวถึงบทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาของนักเรียนคือ

1. ผู้ปกครองต้องช่วยกันรับผิดชอบในการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักเรียน ร่วมกันทางโรงเรียน โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำการบ้าน
2. สนับสนุนการฝึกมรรยาทที่นักเรียนได้รับการศึกษาจากโรงเรียน เช่น การฝึกการพูดจาให้สุภาพ
3. สนับสนุนและร่วมมือกับทางโรงเรียนในการฝึกและเอาใจใส่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของนักเรียน และให้นักเรียนได้ออกกำลังกายตามสมควร

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร (2528) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนไว้ดังนี้

1. ควรมีความเข้าใจและให้ความสนใจในโรงเรียนที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนอยู่
2. ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. สวมรับในความสามารถทางสมองหรือสติปัญญาของนักเรียน
4. สนับสนุนให้นักเรียนรู้จักให้บริการแนะแนวของทางโรงเรียนที่จัดที่สำหรับนักเรียนทุกคน
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครูทุกคนในโรงเรียน
6. ควรให้การดูแลอย่างเพียงพอในการเล่าเรียนของนักเรียน แนะนำให้นักเรียนรู้จักคุณค่าของวิชาต่าง ๆ
7. ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามหลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน
8. แนะนำวิธีการคบเพื่อนที่ดีและควรห้ามปรามนักเรียนมิให้ไปมีวุ่นวายกับกลุ่มที่สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่น
9. สนับสนุนให้นักเรียนศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนจนกว่าจะจบการศึกษา ตามควรแก่คุณภาพของนักเรียนและฐานะทางเศรษฐกิจภายในครอบครัว

ความต้องการของผู้ปกครองและนักเรียนที่เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

คำว่า "ความต้องการ" ได้มีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ ดังนี้

เลแกนส์ (Legans, 1964) กล่าวว่าความต้องการ คือความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กับสภาพที่จะให้เป็นไปในอนาคต สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น หมายถึงสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่จะให้เป็นไปในอนาคตนั้น หมายถึง สภาพที่พึงประสงค์ ดังนั้นความต้องการคือ ช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่ กับสภาพที่ต้องการจะให้เป็นไปในอนาคต

บอยล์ และ เจมส์ (Boyle and James, 1970) กล่าวว่าความต้องการ คือสภาพที่ปรากฏระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่กับสิ่งที่จะให้เป็นไป

สรุปความต้องการ หมายถึง ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันกับสภาพที่จะให้เป็นไปในอนาคต

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความต้องการของผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับการเข้าศึกษาต่อ Time Steward (อ้างใน สุนิภา วิไลวงษ์, 2530) นักจิตวิทยาชาวสก็อต ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาความต้องการของมนุษย์ในแง่การศึกษาว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความต้องการทั้งสี่ ความต้องการเป็นแรงจูงใจสำคัญผลักดันให้มนุษย์กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ

อับราฮัม เอช มาสโลว์, (Abraham H. Maslow, 1970) ได้แบ่งความต้องการของคนเราออกเป็น 5 ชั้นตอน คือ

1. ความต้องการด้านวัตถุ ที่ทำให้คนเรามีชีวิตอยู่ได้ (Survival Needs)
2. ความต้องการความปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจ (Safety Needs)
3. ความต้องการความรักและการยอมรับจากผู้อื่น (Love Needs)
4. ความต้องการที่จะเห็นคุณค่าของตัวเอง (Esteem Needs)
5. ความต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเอง (Needs for Self-Actualization)

ความต้องการของตัวนักเรียนเป็นแรงผลักดันให้ได้ศึกษาต่อ ซึ่งผู้ปกครองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้วย เพราะความสำคัญของผู้ปกครองมีตั้งแต่เริ่มอบรม เลี้ยงดู ไปจนถึงการให้การศึกษาแต่เป็นสาเหตุได้ดังนี้ คือ ความต้องการของผู้ปกครอง หมายถึง ความภูมิใจต่อบุตร ความรู้สึกห่วงใย ความปรารถนาดี ที่สนใจต่อการศึกษาล่าเรียน ความต้องการด้านสังคม ผู้ปกครองสนับสนุนในการศึกษาต่อของนักเรียน เนื่องจากต้องการได้รับการยอมรับ เช่น ต้องการเรียนเหมือนผู้อื่น เก่งใจผู้ที่ชักชวนมาเรียน และเหตุผลด้านเศรษฐกิจ บังคับสำคัญที่ต้องให้ช่วยในการเรียน ตลอดจนการได้ฝึกอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ครอบครัว

นิลรัตน์ จันท์เจริญ (2531) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนของสมาชิกศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าสมาชิกมีความต้องการความรู้ เกี่ยวกับการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต การวางแผนครอบครัว ด้านสุขอนามัย หลักการพัฒนาท้องถิ่น และวิธีเก็บกักน้ำไว้ใช้และถวิล มาตรา เลี่ยม (2528) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษา

ต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงเรียน มีกรมเพื่อค้นหาชนบท เขตการศึกษา 11 พบว่าสถานภาพส่วนตัวของนักเรียน สถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของครอบครัว มีผลในการเข้าเรียนต่อ และไม่เข้าเรียนต่อ ความต้องการของบิดามารดา หรือผู้ปกครองในการให้นักเรียนศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษา เป็นเหตุผลสำคัญที่สุด เหตุผลรองลงมาคือ ความต้องการของตัวนักเรียนเองในการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษา

กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา (2529) ได้วิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้การรับนักเรียนชั้น ม.1 ปีการศึกษา 2528 ลดลง พบว่าหลังจากจบชั้น ป.6 แล้ว ร้อยละ 74.9 มีความประสงค์ต้องการเรียนสูงขึ้น แต่สาเหตุใหญ่เพราะไม่มีเงิน รองลงมาผู้ปกครองไม่ประสงค์เรียนต่อ (ร้อยละ 11.5) นอกนั้นเพราะเรียนต่อไม่ไหว และมีบางคนเห็นว่าหางานทำได้กว่า (ร้อยละ 5.1) ส่วนความต้องการของผู้ที่ได้เรียนต่อ ร้อยละ 46.7 ต้องการเรียนด้านวิชาชีพ รองลงมาร้อยละ 24.1 ต้องการเรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้น และผู้ที่ต้องการเรียนวิชาชีพ ร้อยละ 54.7 เรียนเพื่อนำมาใช้ปรับปรุงอาชีพ รองลงมาร้อยละ 16.2 ต้องการวุฒิบัตร นอกนั้นต้องการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และในกลุ่มอายุ 11-14 ปี มีความต้องการเรียนต่อถึงร้อยละ 83.6 และต้องการเรียนวิชาชีพ ร้อยละ 43.5 ต้องการเรียนในระบบ ร้อยละ 30.5

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้ติดตามผลโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตชนบทยากจน 38 จังหวัด ของกรมสามัญศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างบิดามารดาของนักเรียนที่เรียนแบบกึ่งระบบ ร้อยละ 65 ต้องการให้นักเรียนเรียนกึ่งระบบโรงเรียน ที่เหลือร้อยละ 35 ต้องการให้เรียนแบบปกติ ส่วนกลุ่มตัวอย่างบิดามารดาของนักเรียนที่เรียนแบบปกตินั้น ร้อยละ 75 ต้องการให้เด็กเรียนแบบปกติ ที่เหลือร้อยละ 25 ต้องการให้เด็กเรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียน

นิยม รอดเนียม (2530) ได้ศึกษาเรื่องความต้องการของประชาชนในการรับบริการชุมชน และควรให้การสนับสนุนโรงเรียนมัธยม เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าความต้องการทางด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพประชาชน มีความต้องการสูงสุด

ความต้องการการศึกษาผู้ใหญ่อยู่ในลำดับท้ายสุด ในทำนองเดียวกัน คิริณี นทศรี (2531) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการการศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชาวมอญ ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนวัดบางกระดี เขตบางขุนเทียน พบว่าในด้านการเรียนต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อ ร้อยละ 60 ซึ่งผู้ปกครองต้องการให้เรียนต่อ โดยมีเหตุผลอยากให้ทำงานดี ๆ ไม่ต้องลำบากเหมือนตนเอง

จากงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วพบว่า ส่วนแล้วคีย์ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าศึกษาต่อของนักเรียนเกิดจากความต้องการของตัวผู้เรียนเอง และความต้องการของผู้ปกครอง ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบบรรลุผลให้การศึกษาก่อนบุตร ความต้องการ ได้แก่ ความต้องการความรู้ ต้องการมีเกียรติเป็นที่ยอมรับ ความสนใจทัศนคติ ความต้องการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรสนใจศึกษาเพื่อประโยชน์ในการจัดบริการให้ตรงตามความต้องการของผู้รับบริการ อันเป็นปรัชญาของการจัดการศึกษาเอกระบบโรงเรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเหตุผลเกี่ยวกับการเข้าศึกษาต่อของนักเรียนในด้านความต้องการส่วนตัวของนักเรียน เช่น ต้องการความเป็นอิสระ ต้องการพัฒนาตนเอง ด้านสังคม เช่น ความต้องการมีมิตรสัมพันธ์ ได้ร่วมกับผู้อื่น และได้ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุผลของผู้ปกครอง ในด้านความต้องการส่วนตัว เช่น ความรู้สึกเป็นห่วงใยต่อนักเรียน ทัศนคติต่อการศึกษาด้านสังคม เช่น ต้องการได้รับการยอมรับโดยให้บุตรหลานเรียนตามผู้อื่น

ความคิดเห็นของนักเรียนและผู้ปกครองต่อการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ความคิดเห็นของนักเรียนและบิดามารดาหรือผู้ปกครองต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จะมีอิทธิพลต่อการเข้าศึกษาต่อของนักเรียน กล่าวคือ ตัวนักเรียนและบิดามารดามองเห็นความสำคัญของการศึกษาต่อว่ามีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในอนาคต โอกาสที่นักเรียนจะเข้าศึกษาในน่าจะจะมีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท บิดามารดาของนักเรียนเป็นผู้กำหนดการศึกษาของบุตรเป็นส่วนใหญ่ จากการศึกษาของ ธาเนตร์ ธรรมรัตน์เกษม, 2528) พบว่าผู้ปกครองเห็นว่าเมื่อเรียนจบมาแล้วไม่มีงานทำ ทำให้เสียเวลาแม้แต่เรียนจบการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา ยังหางานทำไม่ได้ หรือจบออกมาทำงานเหมือนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ที่ไม่ได้เรียนเช่นเดียวกับการ

ศึกษาของ เสวตคักดี มิ่งสอน (2528) พบว่าผู้ปกครองและนักเรียนไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนต่อมัธยมศึกษา ไม่เชื่อว่าจะช่วยให้เด็กพัฒนาความรู้ ความสามารถ และคุณภาพของคนได้ และจากการศึกษาของ ถวิล มาตรเลี่ยม (2528) พบว่าความต้องการของบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนักเรียนในการให้นักเรียนศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุด ที่จำแนกนักเรียนว่าจะเรียนหรือไม่เรียนต่อ

ประเสริฐ แก้วเพชร (2528) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าตัวแปรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผู้ปกครองไม่ต้องการส่งเสริมให้บุตรเรียนต่อ เพราะเมื่อจบแล้วไม่มีงานทำ ค่านิยมของชุมชนไม่ส่งเสริมให้บุตรเรียนต่อ เพราะผู้ปกครองไม่เห็นประโยชน์จากการศึกษา และจากการศึกษาของ สมพงษ์ พลสูงเนิน (2531) เรื่องสภาพและปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่รับนักเรียนต่ำกว่าเป้าหมาย พบว่าผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาต่อ ผู้ปกครองบางส่วนคิดว่าถ้าหากบุตรหลานศึกษาสูงไป จะหางานลำบาก เช่นเดียวกับการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2531) เรื่อง การไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อมัธยมศึกษาในสวนภูมิภาค กรณีจังหวัดจันทบุรีและนครสวรรค์ พบว่าผู้ปกครอง ร้อยละ 8.8 มีความคิดว่าถ้าส่งเสียให้ลูกเรียนต่อจบออกมาแล้วจะไม่มีงานทำหรือได้ทำงานเหมือนกับคนที่ไม่ได้เรียน ก็ไม่คุ้มค่าเงินที่เสียไป

อรงค์ หงสา (2528) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ และเจตคติของผู้ปกครองเกี่ยวกับหลักสูตรกับการส่งเสริมการเรียนให้แก่นักเรียน โดยใช้ตัวอย่างประชากรเก็บผู้ปกครอง 530 คน ครู 40 คน และนักเรียน 48 คน ผลจากการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองบางส่วนไม่เห็นความสำคัญของตนเองในการส่งเสริมการเรียน โดยคิดว่าผลการเรียนของนักเรียนขึ้นอยู่กับการสอนของครูแต่เพียงผู้เดียว จึงทำให้ละเลยมิได้ส่งเสริมการเรียนเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ปกครองให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นอันดับแรก การส่งเสริมการเรียนของผู้ปกครองที่มีต่อนักเรียน จึงมีความสำคัญน้อยลง

ความรู้เดิมของนักเรียนที่มีผลต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

องค์ประกอบด้านสภาพส่วนตัวของนักเรียนอีกประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับโอกาสทางการศึกษาไม่เท่าเทียมกันก็คือ ความไม่พร้อมของนักเรียน นั่นคือเด็กเรียนอ่อน ขาดความเต็มใจในตนเอง เกรงว่าตนเองจะเรียนไม่จบ ลู้คนอื่นไม่ได้ (เสวตศักดิ์ มิ่งสอน, 2528) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธาเนนทร์ ธรรมรัตน์เกษม (2528) ได้ศึกษาสาเหตุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2527 ของอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน พบว่าสาเหตุหนึ่งก็คือนักเรียนเรียนอ่อนไม่กล้าเรียนต่อ มีความคิดว่าการเรียนในระดับมัธยมศึกษามีความยากมาก เป็นการเรียนระดับสูงเมื่อเรียนไปแล้วเกรงว่าจะเรียนไม่จบ และยังพบอีกว่านักเรียนที่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีผลการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อยู่ในระดับดีกว่านักเรียนที่ไม่ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา (2528) รายงานผลการวิเคราะห์ สาเหตุที่ทำให้การรับนักเรียนชั้น ม.1 ปี 2528 ลดลง พบว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนไม่ได้เรียนต่อเพราะเรียนไม่เก่ง เกรงว่าจะเรียนไม่จบ ผู้ปกครองไม่มั่นใจในบุตรของตน และในปีต่อมากองแผนงานและวิจัย กรมการศึกษาเอกโรงเรียน (2530) ได้ศึกษาผลของการสำรวจ การติดตามผลกลุ่มของเยาวชนที่จบ ป.6 ไม่ได้เรียนต่อปี 2529 พบว่าสาเหตุที่ไม่เรียนต่อมัธยมศึกษา เพราะเด็กเรียนอ่อน เรียนต่อไม่ไหว และกองศึกษาและเผยแพร่การนิเทศฯ สำนักงานคณะกรรมการนิเทศฯ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2530) พบว่าจังหวัดจันทบุรี เหตุผลที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ร้อยละ 12.4 เห็นว่าบุตรของตนเรียนอ่อนจริง ไม่สนับสนุน ส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ผู้ปกครองร้อยละ 17.8 ที่ไม่ส่งบุตรเรียนต่อเพราะเรียนอ่อน เกรงว่าจะไม่สามารถเรียนจนจบหลักสูตรได้

กรมสามัญศึกษาได้ทำรายงานการวิเคราะห์คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนแม่แบบในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กรมสามัญศึกษา, 2531) พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา รวม 9 วิชา ได้แก่ ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา สุขศึกษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ การดูแลรักษาบ้าน

ความถนัดทางการเรียน และกิจกรรมวิชาการของโรงเรียนแม่แบบในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 17 โรงเรียน จากโรงเรียนแม่แบบโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา 51 โรงเรียน หรือคิดเป็นร้อยละ 33 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด ของภาค และของประเทศ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 67 จำนวน 34 โรงเรียน ยังคงมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดและของประเทศ

นอกจากนี้ยังมีรายงานสรุปของโรงเรียนรังสรรค์วิทยาคม อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนรังสรรค์วิทยาคม (2532) ได้สรุปรายงานผลการเรียนของนักเรียน จำนวน 484 คน พบว่าในวิชาคณิตศาสตร์ มีนักเรียนสอบได้คะแนนระดับ 0 104 คน และติด ร 8 คน นักเรียนที่ติด ร เนื่องจากเวลาเรียนไม่พอ ขาดสอบหรือส่งงานไม่ครบ วิชาสังคมศึกษา ได้คะแนนระดับ 0 37 คน ติด ร 24 คน วิชาวิทยาศาสตร์ ได้คะแนนระดับ 0 19 คน ติด ร 50 คน วิชาภาษาไทย ได้คะแนนระดับ 0 85 คน ร 24 คน วิชาภาษาอังกฤษ ได้คะแนนระดับ 0 93 คน ติด ร 24 คน วิชาพลานามัย ได้คะแนนระดับ 0 98 คน ติด ร 105 คน วิชาศิลปะศึกษา ติด ร 80 คน วิชาการงานอาชีพติด ร 56 คน

จากการศึกษาสรุปสาเหตุที่นักเรียนไม่ได้เรียนต่อมีดังนี้

1. ความยากจน เป็นผลที่สำคัญที่สุดที่ผู้ปกครองไม่สามารถส่งบุตรหลานเรียนต่อได้
2. สถานะทางครอบครัวไม่ยากจน แต่ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานออกไปช่วยทำมาหากิน ช่วยประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพทางด้านเกษตรกรรม
3. เด็กเรียนอ่อน เด็กไม่คิดจะเรียนต่อ ผู้ปกครองไม่มั่นใจว่าจะเรียนต่อได้สำเร็จ
4. ผู้ปกครองไม่กล้าเสี่ยง เพราะคนที่เรียนจบในท้องถิ่น ส่วนใหญ่ไม่มีงานทำกัน
5. ผู้ปกครองไม่เห็นประโยชน์ของการศึกษาต่อ เนื่องจากทัศนคติส่วนตัวหรือเป็นค่านิยมในชุมชนนั้น ๆ
6. โรงเรียนมัธยมศึกษาตั้งอยู่ไกล การเดินทางลำบาก ผู้ปกครองและนักเรียนมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในการเดินทางไปเรียน

